

UDK: 341:351.749
Bibliid 0543-3657, 67 (2016)
God. LXVII, br. 1161, str. 109–122
pregledni članak
Primljen: 28.10.2015.

dr Slobodan ANDELKOVIĆ¹
dr Đorđe SARAPA²

Međunarodnopravni aspekt angažovanja privatnih vojno-bezbednosnih kompanija u zonama oružanih sukoba

SAŽETAK

Većinu aktuelnih oružanih sukoba u svetu karakteriše upotreba privatnih vojno-bezbednosnih kompanija, koje svojim kapacitetima predstavljaju značajan faktor u savremenim sukobima i međunarodnim odnosima. U nekim slučajevima broj pripadnika takvih kompanija prevazilazi broj regularnih snaga, pa time i uspeh međunarodnih koalicija u vojnim kampanjama danas u mnogome zavisi od usluga privatnog sektora bezbednosti. Zone oružanih sukoba, koje nisu isključivo i ratne zone, imaju niz sličnih i komplementarnih odrednica koje su značajne sa pravnog aspekta sagledavanja problema. Usled incidenata gde su teško prekršene odredbe humanitarnog prava, ukazala se hitna potreba za adekvatnom uređenošću ove oblasti na međunarodnopravnom nivou. Rad analizira referentne dokumente koji regulišu predmetnu oblast, sa kritičkim osvrtom na pravni status privatnih vojno-bezbednosnih kompanija i njihovih pripadnika u zonama oružanih sukoba.

Ključne reči: privatne vojno-bezbednosne kompanije, međunarodni dokumenti, Dokument iz Montrea, zone oružanih sukoba, ljudska prava.

Uvod

Koncept učesća privatnih vojno-bezbednosnih kompanija (PVBK) u zonama oružanih sukoba nije tvorevina modernog doba. Kao pojava, u različitim oblicima, prisutna je od antičkih vremena do danas. Posebno je bila uobičajena u periodu pre Vestfalskog mira, odnosno stvaranja preovlađujućeg modela državnog uređenja sa

¹ andjelkovic.slobodan@gmail.com, menadžer bezbednosti. U članku su predstavljeni lični stavovi autora.

² djordjesarapa@gmail.com, advokat. U članku su predstavljeni lični stavovi autora.

nacionalnim oružanim snagama³. Međutim, novina u ovoj sferi je do sada nezamisliva operativno-taktička sposobnost privatnih kompanija da samostalno vode ratove, čime postaju respektabilna alternativa tradicionalnim nosiocima bezbednosnih funkcija. Visoko efikasna organizaciona struktura unutar korporativnog uređenja, kao i raspolaganje značajnim finansijskim sredstvima (a time i tehničkom opremljenošću), doprinela je da PVBK danas budu značajan faktor u međunarodnim odnosima.

Međunarodni normativni akti o angažovanju PVBK u zonama konflikta, imaju za cilj da spreče nedostatak pravne uređenosti u ovoj oblasti. Taj svojevrsan pravni vakuum nastao je, pre svega, iz političkih razloga, imajući u vidu da Međunarodna konvencija protiv regrutovanja, korišćenja, finansiranja i obuke plaćenika⁴ nikada nije prihvaćena od strane vodećih država. Prevažodno su Sjedinjene Američke Države, kao najveći korisnik tih usluga, imale interes da se u zonama oružanih sukoba ozakoni i uredi delovanje privatnog sektora bezbednosti⁵. Pored pomenutog, javljaju su se problemi ingerencije sudstva, kao i nepostojanja jakih državnih institucija koje bi garantovale faktičku funkcionalnost izvršne vlasti u zonama oružanih sukoba, ali i u postkonfliktnim oblastima. Cilj ovog rada je da se, radi boljeg razumevanja procesa koji se u tim okvirima odvijaju, predmetna tematika približi; da se ukaže na međunarodni značaj i ulogu sektora privatne bezbednosti u zonama oružanih sukoba i objasni pokušaj da se oblast adekvatno uredi na međunarodnom planu.

Aktuelni uslovi iz domena privatnih vojno-bezbednosnih kompanija u svetu

Uslovi koji su doveli do ekspanzije usluga privatne bezbednosti u zonama oružanih sukoba mogu se pronaći u osobenostima procesa privatizacije bezbednosti⁶. Poznate promene bezbednosne paradigme koje su nastupile nakon završetka Hladnog rata, imale su za posledicu smanjenje budžetskih izdataka za odbranu i vojno-bezbednosne službe. Usled prestanka potencijalne opasnosti za nastanak novog svetskog sukoba velikih razmera, nestala je i potreba za velikim brojem

³ Laura Dickinson, "Public Law Values in a Privatized World", *The Yale Journal of International Law*, Vol. 31, pp. 383-426. Dostupno na http://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1581&context=faculty_publications, pristupljeno 02.10.2015.

⁴ International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. Usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 44/43 od 4. decembra 1989. Stupila na snagu 20. oktobra 2001. UN Treaty Series, vol. 2163, 1-3.

⁵ Suštinski problem je što Međunarodna konvencija protiv regrutovanja, korišćenja, finansiranja i obuke plaćenika, sve učesnike oružanih sukoba koji nisu pripadnici regularnih snaga zaraćenih strana, deklariše kao plaćenike.

⁶ Slobodan Anđelković, „Pitanje uređenja privatnog sektora bezbednosti u Srbiji“, *Revija za bezbednost*, 04/09, 2009.

radnih mesta u vojskama konfrontiranih blokova⁷. U ovakvim okolnostima, proces privatizacije omogućio je nagli razvoj, budući da su PVBK doživele ekspanziju u uslovima slobodnog tržišta. Privatni sektor bezbednosti je na taj način iskoristio i nadomestio prazninu koja se javila usled restrukturiranja javnog sektora bezbednosti. Takođe, sveprisutniji trend „outsorovanja“ (eng. *outsource*), tj. angažovanja eksternih kapaciteta za vlastite potrebe, pozitivno je uticao na uslove koji pogoduju razvoju industrije privatne bezbednosti. Vlade država, angažujući kapacitete PVBK, u ovom slučaju stvaraju uštedu u dugotrajnim i skupim procesima koji se tiču regrutovanja, obuke, logistike i operativnog angažovanja jedinica na terenu, kao i razvoja tehničkih kapaciteta ili vojne tehnologije koji mogu biti predmet nabavke. Tehnička opremljenost, broj ljudstva i, shodno tome, operativne mogućnosti PVBK su na visokom nivou, pa se i njihove usluge mogu smatrati pouzdanim. Pojedine kompanije danas, pored oružja, poseduju i oklopna vozila i borbene helikoptere⁸. Važno je napomenuti da u slučaju angažovanja PVBK u zonama oružanih sukoba, vlade država smanjuju rizik od tzv. „političke štete“, koje neminovno nastaju u slučaju pogibije ili zarobljavanja njenih vojnika.

Broj pripadnika privatnih kompanija angažovanih u zonama sukoba pokazuje trend rasta. Po podacima Ministarstva odbrane Sjedinjenih Američkih Država (MO SAD), broj angažovanih pripadnika privatnih kompanija premašuje broj američkih vojnih snaga u zemljama poput Iraka i Avganistana⁹. Konkretno, broj pripadnika PVBK sa punim radnim vremenom angažovanih za potrebe MO SAD-a za fiskalnu 2011. godinu, iznosio je 710.000 ljudi, dok su ukupni finansijski izdaci bili 145 milijardi dolara¹⁰. Američki koncept „globalni rat protiv terorizma“ pokazao se kao okvir u kome PVBK doživljavaju svoju afirmaciju, do te mere da koalicione snage u mnogim oblastima zavise od upotrebe privatnih kompanija¹¹.

Vlade država i njihove institucije i organizacije javljaju se kao akteri ovih odnosa na različitim nivoima. To mogu biti zemlje iz koje dolazi privatna kompanija (mesto

⁷ Više o smanjenju finansijskih izdataka za Ministarstvo odbrane Sjedinjenih Država u istraživanju Kato Instituta (Cato Institute), Vašington, SAD. Dostupno na <http://www.downsizinggovernment.org/defense>, pristupljeno 03.10.2015.

⁸ Jeremy Scahill, *Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*, New York, Nation Books, 2007.

⁹ Moshe Schwartz and Janifer Church, „Department of Defense's Use of Contractors to Support Military Operations: Background, Analysis and Issues for Congress“, Congressional Research Service, May 17, 2013. Dostupno na <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R43074.pdf>, pristupljeno 04.10.2015.

¹⁰ „Additional Steps Needed to Help Determine the Right Size and Composition of DOD's Total Workforce“, *Human Capital*, United States Government Accountability Office, May 2013. Dostupno na <http://www.gao.gov/assets/660/654879.pdf>, pristupljeno 05.10.2015.

¹¹ Ian Wing, „Coalition forces dependent on PMC“, *Land Warfare Studies Centre*, Working Paper No. 138, October, 2010. Dostupno na http://www.army.gov.au/~media/Files/Our%20future/LWSC%20Publications/WP/pdfs/wp138-Private%20Military%20Companies%20and%20Military%20Ops_Ian%20Wing.pdf, pristupljeno 05.10.2015.

osnivanja, odnosno, mesto sedišta kompanije), zemlje čiji su državljani angažovani u PVBK i zemlje na čijoj se teritoriji angažuju kapaciteti PVBK (zemlje domaćina). S druge strane, vlade država i njihove institucije su najznačajniji korisnici bezbednosnih usluga¹². Drugi akter pomenutih odnosa su PVBK, koje su organizovane u različitim formama privrednih društava i koje na tržištu privatne bezbednosti nude proizvode i usluge iz oblasti vojnih tehnologija, različitih vrsta obezbeđenja u visoko rizičnim zonama, obezbeđenje i upravljanje zatvorima, isledničke i obaveštajne usluge, bezbednosne procene, obuku i trening vojno-bezbednosnog personala, usluge deminiranja terena i slično. To su pravna lica čije poslovne aktivnosti uključuju bezbednosne usluge obezbeđenja i zaštite lica i objekata, kao što su konvoji, postrojenja, određene lokacije i imovina, ili bilo koja druga aktivnost koja zahteva da njihovi zaposleni nose i upotrebljavaju oružje u obavljanju sopstvenih dužnosti, a sve u svoje ili tuđe ime, bez obzira na to kako kompanije same sebe nazivaju¹³.

Postoji tendencija da kompanije iz ove oblasti sebe nazivaju različitim imenima, u osnovi želeći da izbegnu negativnu konotaciju plaćenika. Suštinska distinkcija među njima odnosi se na to da se kompanije koje isključivo vrše usluge zaštite i nemaju vojno-ofanzivne kapacitete mogu nazvati privatnim bezbednosnim kompanijama (PBK), koje pritom, mogu da vrše usluge zaštite bilo gde u svetu. Očita razlika javlja se u činjenici da za obavljanje svojih poslova, pripadnici PBK u Danskoj ne nose vatreno oružje, u Srbiji su naoružani pištoljima, u Iraku automatskim puškama, a sve u skladu sa procenom bezbednosne situacije. Problem jasne distinkcije manifestuje se i na terenu, posebno imajući u vidu vizuelni identitet, gde se pripadnici privatnih bezbednosnih kompanija teško razlikuju od pripadnika privatnih vojnih kompanija. Posebno treba imati u vidu da sve vodeće kompanije u svetu iz ove oblasti vrše obe vrste usluga (vojne i bezbednosne)¹⁴. Posmatrajući sa stanovišta ljudi koji žive u zonama oružanih sukoba, pripadnici PVBK predstavljaju inostranu oružanu silu, podjednako kao i pripadnici regularnih (koalicionih) snaga. „Pojmovna razlika između privatnih vojnih i bezbednosnih kompanija – o čijem se konceptualnom sadržaju još uvek živo debatuje u akademskoj zajednici – bleđi u okolnostima delovanja u izrazito neprijateljskom okruženju, kakvo predstavlja postkonfliktno područje u kojem domaće stanovništvo ne gleda blagonaklono na prisustvo obimnih intervencionističkih trupa“¹⁵. Praktično se pripadnici privatnih

¹² Pored državnih institucija, uobičajni klijenti PVBK u zonama oružanih sukoba su međunarodne organizacije, organizacije civilnog društva i kompanije, najčešće iz oblasti energetike, građevinarstva, saobraćaja i rudarstva.

¹³ Definicija Međunarodne asocijacije kodeksa ponašanja PVBK (The International Code of Conduct Association), http://icoca.ch/en/the_icoc/#b-definitions. Pristupljeno 20.09.2015.

¹⁴ Mimo ekonomskih motiva, razlozi za uspostavljanje takvog poslovnog koncepta pronalaze se u činjenici da su tehnološki i kadrovski zahtevi gotovo isti, a korporativna organizaciona struktura prilagođena poslovanju u zonama sa povećanim bezbednosnim rizikom. Pored bezbednosnih usluga, ove kompanije često nude i usluge prevodioca, logistike i sl.

¹⁵ Srđan Korać, „Upotreba privatnih vojnih kompanija u međunarodnim sukobima – etničke kontroverze“, *Vojno delo*, Beograd, str. 11, 3/2015.

bezbednosnih i privatnih vojnih kompanija na terenu ne razlikuju umnogome od pripadnika regularnih vojnih snaga. S obzirom na tehničku opremljenost, obučenosn ljudstva i operativne mogućnosti koje su na izuzetno visokom nivou, očigledno je da su PVBK namenjene za delovanje koje se po karakteru često ne razlikuje od delovanja regularnih vojnih jedinica.

U cilju geografskog određenja predmetne teme, značajno je definisati područja delovanja PVBK, kao i slične i komplementarne oblasti i termine. Oružani sukobi, po mišljenju Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, mogu biti međunarodnog (kada se pribegava oružanoj sili između dve ili više država), odnosno, lokalnog karaktera. Oružani sukobi lokalnog tipa su sukobi koji traju duže vreme i vode se između vladinih oružanih snaga i snaga jedne ili više naoružanih grupa, ili između oružanih grupa koje su nastale na teritoriji te države, a pritom sukob dostigne određeni nivo intenziteta¹⁶. U takvim uslovima države najčešće ne uspeavaju da obezbede osnovni nivo bezbednosti svojim građanima i stvara se situacija gde nisu uspostavljene funkcionalne institucije vlasti. Na taj način rađaju se prilike za neprocesuiranje zločina, zloupotrebu ovlašćenja, samovolju i manifestaciju „zakona jačeg“.

Kako što je naznačeno, oružani sukobi mogu biti, ali nisu isključivo okarakterisani kao ratni sukobi. Ratna zona je oblast nasilnih konflikata koje se tiču teritorije ili vlasti, gde su angažovane barem dve strane, pri čemu je jedna od njih obavezno država i gde je krajnji ishod najmanje 25 poginulih, kao posledica vojnih aktivnosti¹⁷. Nekada uobičajna, institucija *Objave rata*, predstavlja relikviju savremenih međunarodnih odnosa. Ratnim zonama se danas mogu smatrati države poput Sirije, Iraka i Avganistana.

Postkonfliktno područje podrazumeva oblast koja trenutno nije zahvaćena oružanim sukobima, odnosno, koja je u tranzicionom periodu iz faze oružanog sukoba ka fazi mira. Takve sredine često karakteriše kršenje ljudskih prava, postojanje nelegitimne ili nereprezentativne vlade, nedostatak jednakih ekonomskih i socijalnih prilika, sistematska diskriminacija određenih delova populacije, nedostatak političkog učešća, loše upravljanje prihodima, visok stepen korupcije i hronično siromaštvo sa pratećim rizicima¹⁸. U postkonfliktna područja možemo ubrojati Ukrajinu, Južni Sudan, Kosovo i Metohiju, Libiju i druge.

Zone visokog rizika su oblasti sa povećanim bezbednosnim rizikom po život ljudi, njihovo zdravlje i imovinu. Ove oblasti karakteriše visoka stopa opšteg kriminaliteta,

¹⁶ „How is the Term “Armed Conflict” Defined in International Humanitarian Law?” International Committee of the Red Cross (ICRC) Opinion Paper, March 2008. Dostupno na <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>, pristupljeno 06.10.2015.

¹⁷ Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and Global System*, 3rd ed., Sage Publications, London, 2012.

¹⁸ “Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors“, *A joint UN Global Compact – PRI publication*, United Nations, New York, r. 6, 2010. Dostupno na https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_RB.pdf, pristupljeno 07.10.2015.

ubistava, otmica i slično, što je osobeno za države poput Južne Afrike, Kolumbije, Venecuele ili Somalije. Generalno se može tvrditi da su sve ratne zone i postkonfliktna područja ujedno i zone visokog rizika¹⁹. Ipak, na primeru Izraela ističe se nepostojanje isključive veze između ratne zone i zone visokog rizika, imajući u vidu da je ta država, od trenutka svog nastanka 1948. godine do danas, uključena u ratna dejstva različitog inteziteta, a pritom se smatra za relativno bezbednu zemlju.

Postoji jasan i široko rasprostranjen društveni interes da se oblast angažovanja privatnih PVBK u zonama oružanih sukoba stavi u određene međunarodnopravno obavezujuće okvire, pre svega radi zaštite ljudskih prava. Imajući u vidu incidente u kojima su učestvovali pripadnici PVBK, posebno njihovu brutalnost, a time i uticaj na javno mnjenje, pokrenuti su mehanizmi koji su nesumnjivo vodili ka iznalaženju rešenja. Iako su PVBK učestvovala u velikom broju incidenata sa elementima nasilja, svakako su među najdrastičnijima incidenti na trgu Nisur u Bagdadu 2007. godine, kada je usled prekomerne i neopravdane upotrebe sile od strane pripadnika kompanije Blekvoter (*Blackwater*) poginulo 14 civila, kao i skandal sa dalekosežnim posledicama koji je nastao posle saznanja javnosti o sistemskoj torturi pripadnika jedne PVBK nad zatvorenicima u zatvoru Abu Graib. Takođe, pripadnici američke kompanije Dajnkorp (*DynCorp*) angažovanih u BiH, optuženi su za trgovinu i seksualno iskorišćavanje dece i žena i njihovo držanje u svojstvu robova. Vlade pojedinih država, međunarodne organizacije i strukovna udruženja, vođeni sopstvenim motivima, ostvarili su značajne zajedničke napore koji su rezultirali usvajanjem pojedinih dokumenata iz ove oblasti.

Dokument iz Montrea o privatnim vojnim i bezbednosnim kompanijama²⁰ i Međunarodni kodeks ponašanja privatnih bezbednosnih kompanija (ICoC)²¹

Dokument iz Montrea o privatnim vojnim i bezbednosnim kompanijama (Dokument iz Montrea), nastao je na osnovu inicijative Ministarstva inostranih poslova Švajcarske i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Pruža praktična uputstva državama koje su u vezi sa poslovanjem PVBK²². Takođe, navodi i primere „dobre

¹⁹ <https://riskmap.controlrisks.com/> Pristupljeno 05.10.2015.

²⁰ Dokument iz Montrea o privatnim vojnim i bezbednosnim kompanijama. The Montreux Document on Private Military and Security Companies (The Montreux Document. On pertinent international legal obligations and good practices of private military and security companies during armed conflict), 17. septembar 2008.

²¹ The International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC), Septembar 2010. Rad na nacrtu, i donošenje Kodeksa, potpomognuti su od Vlade Švajcarske, Ženevske Akademije za međunarodno pravo i ljudska prava i Ženevskog Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga. Konferenciji su prisustvovali predstavnici privatnih bezbednosnih kompanija, industrijskih asocijacija, vlada (između ostalih i predstavnici vlada Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva) i nevladinih organizacija.

²² Odnosi se na države koje su angažovale PVBK, na države u kojima se angažovane PVBK i države odkuda dolaze PVBK i njihovi pripadnici.

prakse“ za veliki broj različitih oblasti, kako bi pomogli državama da što efikasnije urede ovu važnu materiju. Predloženi su načini za uspostavljanje transparentnog okvira u kome bi PVBK trebalo da urede svoje aktivnosti sa humanitarnim pravom, iskustvenim saznanjima iz oblasti svoje delatnosti, međunarodnim procedurama i efikasnim nadzorom²³. Dokument iz Montrea ne legalizuje učešće PVBK u zonama oružanih sukoba, ali na svojevrsan način prihvata realnost sadašnje situacije i pokušava da nadomesti nedostatak pravnog okvira, nastalog nakon „neuspeha“ Međunarodne konvencije protiv regrutovanja, korišćenja, finansiranja i obuke plaćenika. Osnovni nedostatak Dokumenta iz Montrea je u tome što nije pravno obavezujuć. Zato u pravnom smislu ne predstavlja osnov za pozivanje na odgovornost u slučaju kršenja odredaba. Međutim, s obzirom da se poziva na poštovanje međunarodnog humanitarnog prava i poštovanje ljudskih prava, treba da deluje snagom argumenata i autoriteta. Iz tog razloga, poslužio je kao osnov za Međunarodni kodeks ponašanja privatnih bezbednosnih kompanija (ICoC). Razlika između Međunarodnog kodeksa ponašanja privatnih bezbednosnih kompanija i Dokumenta iz Montrea je u tome što je Dokument iz Montrea namenjen vladama zemalja potpisnica u pružanju institucionalnog okvira za uređenje ove oblasti, dok je Međunarodni kodeks ponašanja privatnih bezbednosnih kompanija osmišljen kao međunarodni strukovni standard iz oblasti privatne bezbednosti. Iako je Međunarodni kodeks ponašanja privatnih vojno-bezbednosnih kompanija (Kodeks) nastao na osnovu zaključaka Dokumenta iz Montrea, sa njim ne deli istu terminologiju. Naime, Dokument iz Montrea odnosi se na PVBK dok se u Kodeksu, iz očiglednih razloga prethodno objašnjenih u radu, navodi isključivo termin PBK.

Osnovni naponi uloženi su u pravcu ostvarivanja odgovornijeg upravljanja i efikasnog nadzora nad delovanjem privatnih bezbednosnih kompanija, posebno u slučaju operacija u zonama oružanih sukoba. Međutim, činjenica je da je Međunarodni kodeks ponašanja pružaoca usluga privatnog obezbeđenja po svojoj pravnoj prirodi kodeks ponašanja strukovnih udruženja, te nepridržavanje njegovih odredaba ne povlači, samo po sebi, formalne sankcije. Ipak, privatne bezbednosne kompanije koje su potpisale ovaj dokument i njegove odredbe inkorporirale u svoje poslovanje/delovanje, nastoje da podržavaju vladavinu prava, poštuju ljudska prava svih lica i štite interese svojih klijenata²⁴. S druge strane, ističe se poslovni (gotovo marketinški) značaj pristupanja privatnih kompanija odredbama Kodeksa, kao svojevrsna poruka javnosti i potencijalnim klijentima o politici kompanije kada su u pitanju odgovorno ponašanje i poštovanje ljudskih prava²⁵. Drugim rečima, kompanija se u javnosti deklarira kao moralno prihvatljiva i distancira od incidenata

²³ The Montreux Document, Federal Department of Foreign Affairs, International Committee of the Red Cross, Montreux, 2008.

²⁴ Više na sajtu Asocijacije međunarodnog kodeksa ponašanja za pružaoce usluga privatne bezbednosti: http://icoca.ch/en/the_icoc#a-preamble. Pristupljeno 22.09.2015.

²⁵ Po podacima Asocijacije međunarodnog kodeksa ponašanja za pružaoce usluga privatne bezbednosti trenutno je 82 PVBK pristupilo udruženju, dok je preko 700 kompanija prihvatilo odredbe Kodeksa.

u kojima su, u ne tako dalekoj prošlosti, akteri PVBK na grubi način kršili međunarodno pravo i ljudska prava. Iako nepoštovanje odredaba Kodeksa od strane PVBK ne povlači formalne sankcije, u slučaju kršenja normi međunarodnog prava njihova odgovornost postoji po odredbama internog prava država, jer su države koje su ratifikovale međunarodne konvencije dužne i da ih poštuju. Odredbe ratifikovanih međunarodnih konvencija inkorporiraju se u interna zakonodavstva. Čak i ako nisu inkorporirane u interna zakonodavstva, po ustavnim odredbama većine zemalja, odredbe ratifikovanih međunarodnih konvencija primenjuju se automatski (ukoliko nisu u suprotnosti sa ustavnim odredbama).

Normativna delatnost u okviru Ujedinjenih nacija

Povelja²⁶ je temeljni dokument Ujedinjenih nacija, u kojem se navode osnovni ciljevi i organizaciona struktura svetske organizacije. Ona je ujedno i dokument od izuzetnog značaja za razvoj normativne delatnosti u vezi zaštite ljudskih prava na međunarodnopravnom planu. To se eksplicitno navodi i u tekstu Povelje. Prema odredbi člana 13. stav 1. tačka b. jedan od zadataka i ovlašćenja Ujedinjenih nacija je da pokreću proučavanje i daju preporuke u cilju pomaganja ostvarenja prava čoveka i osnovnih sloboda. U članu 55. tačka c. navodi se da Ujedinjene nacije rade na unapređenju sveopšteg poštovanja i uvažavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Povelja uzdiže poštovanje ljudskih prava na rang opšte međunarodnopravne obaveze država. Iako nema karakter formalne međunarodnopravne obaveze i ne sadrži definiciju ljudskih prava, predstavlja političko-moralnu obavezu za države članice Ujedinjenih nacija.

Opšta deklaracija o ljudskim pravima²⁷, je temeljni međunarodno-pravni dokument o ljudskim pravima. Iz nje proističu svi ostali dokumenti, doneti u okviru Ujedinjenih nacija, kao i dokumenti doneti na regionalnom nivou. Pored ostalih prava, deklarirše pravo na život, slobodu i ličnu bezbednost (član 3), zabranu torture i svirepih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka i kazni (član 5). Da bi se realizovala navedena prava i slobode, članom 28. deklarirše se pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem ta prava mogu biti potpuno ostvarena. Budući da nije međunarodni ugovor, nije pravno obavezujuća, stoga ne sankcioniše ali upućuje na pravnu zaštitu, što se ostvaruje na osnovu drugih, iz nje proisteklih, međunarodnih dokumenata. Kako Deklaracija nije dokument legislativnog karaktera, bilo je neophodno donošenje dokumenta sa međunarodnopravno obavezujućom snagom.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima²⁸ usvojen je 16. decembra 1966. godine. U preambuli se poziva na Povelju i Deklaraciju. Pored ostalih prava,

²⁶ Charter of the United Nations. Potpisana 26. juna 1945. Stupila na snagu 24. oktobra iste godine. „Službeni list DFJ”, br. 69/45

²⁷ Universal Declaration on Human Rights. Usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III) od 10. decembra 1948.

²⁸ International Covenant on Civil and Political Rights. Dodatak rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200 A (XXI) od 16. decembra 1966. Stupio na snagu 23. marta 1976. „Službeni list SFRJ“, br. 7/71. UN Doc. A/6316(1966), 999 UNTS 171.

Pakt garantuje pravo na život (član 6. stav 1), pravo na slobodu i bezbednost (član 9. stav 1), zabranu samovoljnog hapšenja i pritvaranja (član 9. stav 1), zabranu torture i svirepih, nečovečnih i ponižavajućih postupaka i kazni (član 7). Paktom je predviđeno da se ustanovi Komitet za ljudska prava²⁹, kojem će stranke Pakta podnositi izveštaje o donetim merama kojima se sprovode prava priznata Paktom i o napretku u ostvarivanju tih prava. Uz Pakt postoje dva fakultativna protokola. Prvim Fakultativnim protokolom³⁰ stranke Protokola priznaju nadležnost Komiteta za ljudska prava da prima i razmatra predstavke pojedinaca koji potpadaju pod njihovu jurisdikciju, koji tvrde da su žrtve povrede nekog od prava navedenih u Paktu, od strane države članice. Ukoliko je država angažovala PVBK, povrede ljudskih prava od strane pripadnika PVBK predmet su predstavki pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede nekog od prava garantovanih Paktom. Drugim Fakultativnim protokolom³¹ određena je zabrana izricanja smrtno kazne, kao i preduzimanje mera za ukidanje iste.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 17. decembra 1975. godine Deklaraciju o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni³². Deklaracija predstavlja novi pristup ovoj materiji, jer više ne tretira torturu i druge svirepe, nečovečne i ponižavajuće postupke i kazne generalno, zajedno sa ostalim vidovima kršenja ljudskih prava. Kao i Opšta deklaracija o ljudskim pravima, ni Deklaracija o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni nije dokument legislativnog karaktera. Bez obzira na to, bila je osnov za dokumente koji su sledili.

Konvencija protiv torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni³³ u preambuli se poziva na Deklaraciju o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni. Sprovođenje Konvencije nadgleda Komitet protiv torture³⁴. To je telo Ujedinjenih nacija ustanovljeno u skladu sa članom 17. Konvencije, koje čini deset nezavisnih eksperata

²⁹ Human Rights Committee.

³⁰ Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. Usvojen rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200 A(XXI) od 16. decembra 1966. Stupio na snagu 23. marta 1976. „Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/01. UN Doc. A/6316(1966), 999 UNTS 302.

³¹ Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. Usvojen rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 44/128 od 15. decembra 1989. Stupio na snagu 11. jula 1991. „Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/01. UN Doc. A/44/49(1989), UNTS, vol. 1642.

³² Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 3452 (XXX) od 9. decembra 1975. UN Doc. A/10.034(1975).

³³ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Usvojena i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 39/46 od 10. decembra 1984. Stupila na snagu 26. juna 1987. „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 9/91. UN Doc. A/39/51(1984).

³⁴ Committee against Torture (CAT).

i kojem države članice šalju izveštaje u vezi sa sprovođenjem Konvencije. Komitet je počeo sa radom 1. januara 1988. godine.

Opcionim protokolom³⁵, koji je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 18. decembra 2002. godine, ustanovljen je Potkomitet za sprečavanje torture³⁶. To telo ima mandat da posećuje mesta u državama članicama gde se nalaze osobe lišene slobode. S obzirom da Protokol ne određuje način lišenja slobode, subjekt koji je izvršio lišenje slobode, kao ni telo koje je donelo odluku o lišenju slobode, mandat Potkomiteta postoji u odnosu na bilo koje mesto gde se nalaze osobe lišene slobode. To, dakle, uključuje i mesta gde se nalaze osobe lišene slobode ili zatočene od strane pripadnika PVBK.

Međunarodna konvencija protiv regrutovanja, korišćenja, finansiranja i obuke plaćenika, predstavlja dokument kojim bi najvećim delom trebalo da uredi ovu oblast. Poznato je da često najokrutnije zločine u oružanim sukobima vrše plaćenici, a ne pripadnici regularnih vojnih snaga. Da bi se sprečilo angažovanje plaćenika, u okviru Ujedinjenih nacija 4. decembra 1989. godine usvojena je ova konvencija. Imajući u vidu određenje plaćenika u smislu člana 1. Konvencije³⁷ očigledno je da bi se

³⁵ Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT); Stupio na snagu 22. juna 2006. UN Doc. A/RES/57/199

³⁶ Subcommittee on Prevention of Torture and other Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT).

³⁷ Na osnovu odredbi ove Konvencije,

1. „Plaćenik je lice:

- (a) koje je posebno regrutovano, u zemlji ili u inostranstvu, za borbu u oružanom sukobu;
- (b) koje je motivisano da učestvuje u neprijateljstvima, radi ostvarivanja lične koristi, i kome je, zapravo, u ime ili od strane učesnice u sukobu, obećana materijalna naknada, koja je značajno veća od naknade, obećane ili isplaćene borcima sličnog ranga ili položaja u oružanim snagama te strane;
- (c) koje nije državljanin strane u sukobu niti ima prebivalište na teritoriji koju kontroliše strana u sukobu;
- (d) koje nije pripadnik oružanih snaga strane u sukobu; i
- (e) koje nije uputila država koja nije strana u sukobu, po službenoj dužnosti, kao pripadnika svojih oružanih snaga.

2. Plaćenik je i svako lice koje je u bilo kojoj drugoj situaciji:

- (a) posebno regrutovano, u zemlji ili u inostranstvu, s ciljem učestvovanja u organizovanom aktu nasilja usmerenom ka:
  - (i) svrgavanju vlade ili podriivanju ustavnog poretka države, na bilo koji drugi način; ili
  - (ii) podriivanju teritorijalnog integriteta zemlje;
- (b) motivisano da učestvuje u sukobu prevashodno radi ostvarenja značajne lične koristi i podstaknuto obećanjem odnosno isplatom materijalne naknade;
- (c) nije državljanin niti ima prebivalište u državi protiv koje je takav akt usmeren;

pripadnici PVBK, ukoliko učestvuju u oružanom sukobu, smatrali plaćenicima. Plaćenik koji neposredno učestvuje u neprijateljstvima ili u organizovanom aktu nasilja, u zavisnosti od okolnosti, čini krivično delo u smislu ove konvencije³⁸. Krivično delo čini i svako lice koje regrutuje, koristi, finansira ili obučava plaćenike³⁹. Sa izvršenjem dela izjednačeni su pokušaj i saučesništvo⁴⁰. S obzirom na to da je rasprostranjeno angažovanje PVBK, a njihovo delovanje često podrazumeva sudelovanje u oružanim sukobima, ne čudi što Konvencija nije „zaživela“, bez obzira što je stupila na snagu. Nije prihvaćena od velikog broja država, među kojima su vodeće države sveta i one koje najčešće koriste usluge PVBK.

Zaključak

Na razvoj sektora privatne bezbednosti, a posebno PVBK, uticali su kompleksni društveno-politički procesi, a posebno odnos snaga na međunarodnom planu zadnje decenije prošlog veka. Od tada je komplementarnost privatnog i javnog sektora bezbednosti evoluirala do nivoa zavisnosti.

Imajući u vidu finansijsku, tehničku i kadrovsku bazu, PVBK danas predstavljaju značajan faktor savremenih sukoba. Kompanije imaju mogućnost da se brzo mobilišu (pokrenu), kao i da se angažuju uz značajno manju prateću političku aktivnost, lobiranje i medijsku kampanju, koje zahteva pokretanje regularnih vojnih snaga. Dodatna korist za donosioce odluka u ovom slučaju predstavlja transfer „političke štete“, koja neminovno nastaje u slučaju pogibije pripadnika oružanih snaga.

Određeni broj privatnih kompanija deklariše svoje angažovanje kao poslove iz oblasti bezbednosti i zaštite, uz opasku da se radi o opšte poznatim vrstama usluga, samo što je lokacijski, mesto vršenja tih usluga u zonama oružanih sukoba. Ipak, značajan broj pripadnika PVBK radi na poslovima druge vrste, koje su direktno vezane za vojne aktivnosti, ali najčešće ne i za sama vojna dejstva. Oni nisu predstavnici vojski ili drugih državnih institucija zaraćenih strana, a obavljaju iste ili slične poslove. Problem koji se javlja u praksi je dovoljno jasno razlikovanje privatnih bezbednosnih i privatnih vojnih kompanija, u situaciji kada je čak teško razlikovanje PVBK od regularnih vojnih snaga.

Pažnju javnosti na ovaj fenomen, ali i na adekvatno normativno uređenje ove oblasti, privukli su nasilni incidenti u kojima su učestvovali pripadnici PVBK. Podaci, izjave, ali i fotografije i video snimci na društvenim mrežama, pokazali su najčešće neopravdanu i prekomernu upotrebu sile, torturu, kao i nehumano, okrutno i degradirajuće ponašanje njihovih službenika. Stoga se, vrlo brzo, jasno deklarirao društveni interes i potreba da

---

(d) nije upućeno od strane države po službenoj dužnosti; i

(e) nije pripadnik oružanih snaga države na čijoj se teritoriji vrši takav akt.“

³⁸ Član 3.

³⁹ Član 2.

⁴⁰ Član 4.

se ovi incidenti bliže istraže, a celokupna oblast angažovanja PVBK u zonama oružanih sukoba normativno uredi na međunarodnom nivou.

U delovanju PVBK može doći, i dolazi, do povrede međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava. Bez obzira na pravni vakuum u pogledu međunarodnopravne regulative delovanja PVBK, u slučaju kršenja međunarodnopravnih odredaba i ljudskih prava primenjive su odredbe međunarodnopravnih propisa iz domena zaštite ljudskih prava. To su pre svega dokumenti Ujedinjenih nacija, među kojima su najznačajniji: Povelja Ujedinjenih nacija, Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Deklaracija o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, i Međunarodna konvencija protiv regrutovanja, korišćenja, finansiranja i obuke plaćenika.

Dokument iz Montrea, kao pravno neobavezujući dokument, pruža praktična uputstva državama potpisnicama o načinima da se ova oblast na internom planu normativno uredi. Na osnovu zaključaka Dokumenta iz Montrea, nastao je Međunarodni kodeks ponašanja pružaoca usluga privatnog obezbeđenja. Ohrabruje činjenica da je veliki broj PVBK, koje su prihvatile Kodeks i inkorporirale ga u svoje poslovanje/delovanje, javno prihvatilo vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava.

Bibliografija

1. Anđelković, Slobodan, „Pitanje uređenja privatnog sektora bezbednosti u Srbiji“, *Revija za bezbednost*, 04/09, 2009.
2. Additional Steps Needed to Help Determine the Right Size and Composition of DOD’s Total Workforce“, *Human Capital*, United States Government Accountability Office, May 2013.
3. “Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors“, *A joint UN Global Compact – PRI publication*, United Nations, New York, str. 6, 2010.
4. Deklaracija o zaštiti svih lica od torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), 9.12.1975. UN Doc. A/10. 034(1975)
5. Drugi fakultativni protokol o međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights), „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 4/01. UN Doc. A/44/49(1989), UNTS, vol. 1642
6. Dokument iz Montrea o privatnim vojnim i bezbednosnim kompanijama (The Montreux Document on Private Military and Security Companies: The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices of private military and security companies during armed conflict), Federal Department of Foreign Affairs, International Committee of the Red Cross, Montreux, 2008.
7. Dickinson, Laura, “Public Law Values in a Privatized World“, *The Yale Journal of International Law*, Vol. 31, pp. 383-426.

8. Fakultativni protokol o međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights), „Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 4/01. UN Doc. A/6316(1966), 999 UNTS 302.
9. Konvencija protiv torture i drugih svirepih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori“, br. 9/91. UN Doc. A/39/51, 1984.
10. Korać, Srđan, „Upotreba privatnih vojnih kompanija u međunarodnim sukobima – etničke kontroverze“, *Vojno delo*, Beograd, str. 11, 3/2015.
11. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights), „Službeni list SFRJ“, br. 7/71. UN Doc. A/6316(1966), 999 UNTS 171.
12. Međunarodni kodeks ponašanja pružaoca usluga privatnog obezbeđenja (The International Code of Conduct for Private Security Service Providers) - ICoC, Septembar 2010.
13. Međunarodna konvencija protiv regrutovanja, upotrebe, finansiranja i obuke plaćenika (International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries) Usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 44/43 od 4. decembra 1989.
14. Povelja Ujedinjenih nacija (Charter of the United Nations), Službeni list DFJ”, br. 69/45.
15. Scahill, Jeremy, *Blackwater: The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*, New York, Nation Books, 2007.
16. Schwartz, Moshe and Church, Janifer, „Department of Defense's Use of Contractors to Support Military Operations: Background, Analysis and Issues for Congress“, Congressional Research Service, May 17, 2013.
17. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (Universal Declaration on Human Rights), usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III) od 10. decembra 1948.
18. Wallensteen, Peter, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and Global System*, 3rd ed., Sage Publications, London, 2012.
19. Wing, Ian, “Coalition forces dependent on PMC”, *Land Warfare Studies Centre*, Working Paper No. 138, October, 2010.

Internet stranice

20. <https://riskmap.controlrisks.com/>
21. http://icoca.ch/en/the_icoc#a-preamble
22. <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R43074.pdf>
23. http://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1581&context=faculty_publications

24. https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Peace_and_Business/Guidance_RB.pdf
25. http://www.army.gov.au/~media/Files/Our%20future/LWSC%20Publications/WP/pdfs/wp138-Private%20Military%20Companies%20and%20Military%20Ops_Ian%20Wing.pdf
26. <http://www.gao.gov/assets/660/654879.pdf>

Slobodan ANĐELKOVIĆ
Đorđe SARAPA

INTERNATIONAL LEGAL ASPECT OF USING PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES IN ARMED CONFLICT ZONES

ABSTRACT

Most of the on-going armed conflicts in the world are distinctive by the use of private military and security companies, so their capabilities become an important factor in modern conflicts and international relations. In some cases, the number of private security contractors exceeds the number of armed forces, and thus the success of the international military campaigns, largely depends on the services provided by private security sector. Armed conflict zones (not exclusively the war zones), have a number of similar and complementary terms, which are significant from a legal point of view. Due to incidents where humanitarian law was severely breached, it pointed out the urgent need for adequate regulation of the subject at the international level. The paper analyzes the relevant documents, with a critical review of the legal status of private military and security companies and private security contractors in the armed conflict zones.

Key words: private military and security companies, international documents, Montreux document, armed conflict zones, human rights.